

Natuurhistorische verkenningen in Zuidwest-Ierland

door Henk Greven

De laatste week van mei 1980 was ik in de gelegenheid een bezoek te brengen aan Zuidwest-Ierland met als hoofddoel een nadere kennismaking met de mosflora aldaar.

Het zuidwest gedeelte van Ierland, met name het graafschap Kerry, staat bekend als het Mekka voor de Europese bryoloog en de mossen zijn hier inderdaad dan ook zo nadrukkelijk aanwezig, dat zij op veel plaatsen het landschapsbeeld bepalen.

Echter ook zonder enige kennis van de bryophyten is hier voor een natuurliefhebber veel aantrekkelijks te beleven en in dit verslag worden enige natuurhistorische indrukken weergegeven die de lezer mogelijk zullen opwekken dit alles eens met eigen ogen te gaan aanschouwen.

Bodemvorming en klimaat

Om iets van het landschap en de hierin aanwezige flora en fauna te begrijpen is enige kennis van de bodem en bodemvorming onontbeerlijk. Het huidige Ierse landschap begon zijn vorm te krijgen tussen 15000 en 10000 jaar geleden, toen na de laatste ijstijd het ijs wegsmolt en een landschap achterliet met afgeslepen heuvels en dalen gevuld met morenen en fluvioglaciaal materiaal. Dit materiaal bestaat uit zware, lemige sedimenten waarin talrijke, gekraste stenen voorkomen (keileem).

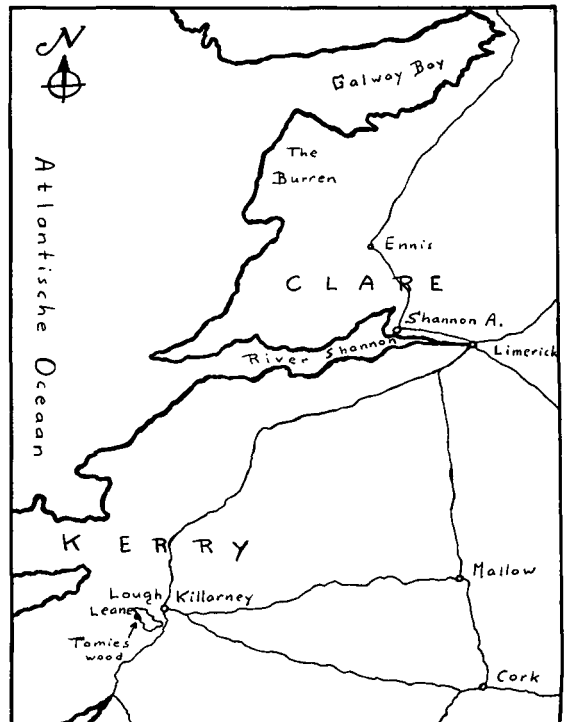
Na de ijstijd begon op deze slecht afwaterende keileemgronden spoedig veenvorming op te treden en ontstonden de in West-Ierland nu nog veelvuldig voorkomende spreihooften (blanket bogs). Deze waren aanvankelijk vrij voedselrijk maar werden later steeds voedselarmmer zodat veenmossoorten een belangrijke plaats gingen innemen.

Naast de bodem en de bodemvormende processen is ook het klimaat sterk bepalend voor de flora en fauna. De klimatologische omstandigheden in West-Ierland kunnen als volgt worden samengevat: overheersende westenwinden, invloed van de warme golfstroom, gemiddelde wintertemperatuur van 7° C., jaarlijkse regendagen 200 tot 250, luchtvochtigheid 80-90% en een jaarlijkse neerslag van 2500-3000 mm.

De combinatie van deze factoren zorgde ervoor dat Ierland een vegetatiedek kreeg dat nogal sterk afwijkt van dat op het vasteland. De vegetatiekundigen die de continentale vegetaties zo keurig hebben ingedeeld in klassen, orden, verbonden en associaties met hierbij behorende kensoorten, kwamen tot de ontdekking dat hun indelingen in West-Ierland niet meer klopten. Continentale, atlantische, mediterrane, boreaal-alpine en zelfs lusitaanse soorten (uit Portugal en Zuidwest-Spanje) groeien hier broederlijk naast elkaar en storen

zich niet aan de continentale classificatie. Zo groeien bijvoorbeeld grote veldbies, boswederik en bosanemoon open in het veld en groeit gele lis hier midden in schrale, vrij droge graslanden en steekt dan scherp af bij het door schapen kort afgegraste gras. Opvallend zijn hier ook de verspreid in tuinen en langs wegen voorkomende palmen en fuchsia's die een mediterrane indruk wekken.

Fig. 1. Globale kaart van het bezochte gebied in Zuidwest-Ierland.

Van Shannon naar Limerick

Bij mijn eerste tocht van Shannon airport naar Limerick (fig. 1) viel mij op dat de iepziekte, hier Dutch-elm-disease genoemd, grondig had huisgehouden. De iep is in dit gebied een belangrijke boomsoort en de dode staketsels, waarvan vaak alleen de stammen nog levend lijken vanwege de er omheen groeiende klimop, gaven een naargeestig beeld aan het landschap. Een algemene vogel is hier de roek en op tal van plaatsen waren kleine kolonies boomnesten te zien, soms zelfs in de dode iepen, die hier niet worden gekapt. Deze zwarte vogels met hun grote zwarte nesten in de dode takken, scherp afgetekend tegen een blauwe lucht, deden surrealistisch aan.

Landschappelijk aspectbepalend zijn de overal aanwezige muurtjes langs wegen en landbouwgronden. Ze zijn opgebouwd uit keien die de boeren uit hun akkers haalden en opstapelden langs de randen van de percelen. Op deze wijze maakten zij hun land bewerkbaar en verkregen tegelijkertijd eeuwen trotserende omheiningen. Door een voor Ierland bijna ongekende droogte in april en mei zagen de zo beroemde muurvegetaties er dor uit. De eikvarens die bovenop de muurtjes groeiden hadden het zwaar te verduren gehad en waren op sommige plaatsen zelfs afgestorven. De schubvarens en steenbreekvarens in de rotsspleten hadden hun bladeren naar binnen gekruld en gebundeld.

Overal blonk het 'goud' van de gaspeldoorn.

Overal blonk het 'goud' van de gaspeldoorn, een plant die slechts één maand per jaar opvalt door zijn bloemenpracht.

De bossen van Kerry

Mijn eerste reisdoel was Killarney, de hoofdstad van het graafschap Kerry met het enige nationale park van Ierland (4400 ha) met Devonische

Het veenmos groeit hier tot in de bomen

meren en beboste heuvels. De bodem bestaat uit devonische rotsen (Old red sandstone), er valt bijzonder veel regen en enkele door mij bezochte bossen (Tomies Wood en Derrycunihy Wood) zijn indrukwekkend door hun weelde aan letterlijk alles bedekkende mossen, korstmossen en varens. Men waant zich daar in een atlantisch regenwoud en de bezoeker wordt volledig opgenomen in het eigen klimaat dat in zo'n bos heerst. De boomlaag bestaat voornamelijk uit es, wintereik, hazelaar, hulst en een lusitiaanse soort, *Arbutus unedo*, een altijd groene soort met donkergroene, getande bladeren die bloeit met crèmekleurige bloemtrossen. In de kruidlaag veel adelaarsvaren, tongvaren, gaspeldoorn, grote veldbies, heekruid, gewoon bosviooltje en witte klaverzuring. Verder kan men hier *Euphorbia hyberna* aantreffen, eveneens een lusitiaanse soort. In eerste instantie hield ik deze forse wolfsmelk voor amandewolfsmelk.

Een opvallende struik in deze bossen, juist in de maand mei, is *Rhododendron ponticum*, die in het gehele nationale park zeer talrijk voorkomt en ook daarbuiten op veel plaatsen langs de wegen is te vinden. Men vertelde mij dat de soort ca. 100 jaar geleden op de landgoederen werd ingevoerd. Waar men niet op had gerekend was de uitbundige verwildering van de soort door middel van zaad. Hij penetreerde in de bossen, verstikte kruiden en kiemplanten van inheemse bomen en strui-

ken en werd een ware plaag. Men bestrijdt hem nu door kappen en stronkbehandeling met een herbicide.

(In ons land kennen we dit verschijnsel maar al te goed doordat hier dezelfde fout is gemaakt met het invoeren van de Amerikaanse vogelkers met dezelfde vervelende gevolgen en dezelfde wijze van bestrijding.)

Het meer van Lough Leane

Langs het meer Lough Leane zag ik op tal van plaatsen in het heldere water groene sterretjes van oeverkruid, waterlobelia en *Eriocaulon septangulare*. Deze laatste soort komt op het Europese vasteland niet voor en heeft zijn voornaamste verspreidingsgebied langs de oostkust van Canada en de Verenigde Staten van Amerika.

Opvallend langs de oever zijn hier de grote, bijna manshoge pollen koningsvaren en op open, moerassige plaatsen het werkelijk schitterend bloeiende *Pinguicula grandiflora*. Ook dit is weer een lusitiaanse soort die hier samen voorkomt met het bij ons bekende vetblad (*Pinguicula vulgaris*). Op één plaats vond ik beide soorten naast elkaar en kon toen de verschillen goed opmerken. Er is duidelijk kleurverschil, *P. grandiflora* heeft de kleur van het vochtige anilinepotlood terwijl *P. vulgaris* meer ultramarijn blauw is. De flora van Webb -

Pinguicula grandiflora aan het Lough Leane.

'An Irish Flora' – maakt hiervan echter geen melding. De grotere, elkaar overlappende bloemslippen met golvende randen bij *P. grandiflora* sluiten echter verwarring met *P. vulgaris* direct uit.

Thuisgekomen en de soorten opgezocht in mijn plaatjesboeken werd ik nogal teleurgesteld door de afbeelding in de overigens voortreffelijke 'Thieme's flora in kleuren'. Dominee Keble Martin heeft hier niet erg raak geschoten en Majorie Blamey maakt er in 'The wild flowers of Britain and northern Europe' (vert. 'Elseviers Bloemengids') helemaal weinig van; haar afbeeldingen van deze twee soorten zijn niet erg correct en zelfs misleidend.

Cascades

In de bossen rondom Lough Leane liggen een tweetal 'cascades', diepe inhammen in de rotsen waardoorheen riviertjes het meer in stromen. Het afdalen in zo'n cascade is het binnentreden in een paradijs van varens en mossen met als meest opvallende bloeiende plant *Saxifraga spathularis*, een steenbreeksoort die op de wateromspoelde rotsen haar rozetten heeft bevestigd en eind mei uitbundig bloeit met grote tuilen van witte sterretjes.

Hier vinden we ook opvallende pollens van een plant die op het eerste gezicht het midden houdt

tussen een mos en varen. Het zijn de vliesvarentjes van het geslacht *Hymenophyllum*. Er komen in het gebied twee soorten voor. *H. wilsonii*, donkergroen met omgebogen bladranden is de meest algemene. *H. tunbrigense* met vlakke, blauwgroene, doorzichtige blaadjes vond ik maar op enkele plaatsen. Beide vliesvarensoorten vormen dichte tapijten op vochtige rotsen in de cascades.

The Burren

Het tweede gebied dat ik in die week heb bezocht is The Burren. Deze naam is gegeven aan het grote kalksteenplateau van het graafschap Clare. Het wordt in het noorden omgrensd door de Galway Bay en in het westen door de Atlantische Oceaan. Het gebied is ca. 40 km bij 25 km groot en wordt slechts doorsneden door een gering aantal wegen die enkele dorpjes verbinden. De eerste indruk is die van dorheid, kaalheid en grauwheid. Dit beeld schijnt al eeuwen hetzelfde te zijn aangezien een generaal van Cromwell over The Burren opmerkte dat het gebied niet genoeg aarde bezat om een man te begraven, niet genoeg hout om hem op te hangen en niet genoeg water om hem te verdrinken.

De afwatering in dit karstgebied geschiedt via de poreuze kalksteen ondergronds en er is over vele

De naaldvaren is hier algemeen.

The Burren (tek.: F. Siemensma naar een foto van H. C. Greven)

kilometers een onderaards rivierenstelsel. Op een aantal plaatsen zijn laagten die het grootste gedeelte van het jaar met water zijn gevuld. Dit zijn de turloughs die in verbinding staan met de onderaardse rivieren. Het gebied is zowel cultuurhistorisch (grafkoepels, ruïnes, stenen forten en veldmonumenten) als natuurhistorisch van belang en ik had het geluk dat door de hoge temperatuur en droogte van de afgelopen maanden de bloei van veel planten zodanig was vervroegd dat de lagere gedeelten en de talrijke rotsspleten als kleine botanische tuintjes stonden te pronken.

De plantengemeenschap die hier domineert is het *Asperulo-dryadetum* met kalkbedstro (*Asperula cynanchica*) en achtster of dryas (*Dryas octopetala*). Vooral deze laatste soort die we kennen van het alpine gebied bedekt hier grote oppervlakten.

The Burren is een ontmoetingsplaats voor soorten uit diverse floragebieden en er is geen andere plaats in Europa waar mediterrane en arctisch-alpine planten naast en door elkaar heen groeien. In de laagten tussen de kalkplateaus is een keur van orchideeën te vinden waaronder een heel bijzondere, de Burren-, of Irish orchid (*Neotinea maculata*). Na enig zoeken vond ik verscheidene

exemplaren van deze soort die iets weg heeft van een ongeschroefde schroeforchis.

Rondom de turloughs zijn enkele vertegenwoordigers van het geslacht *Viola* rijkelijk aanwezig. Ik vond er hondsviooltje, gewoon en blauwsporig bosviooltje en het bij ons zeldzame melkviooltje.

Tot slot moet mij nog van het hart dat het voor mij als bryoloog wel heel bijzonder was om in de ondiepe turloughs over vele honderden meters te kunnen lopen over een tapijt van schorpioenmos (*Scorpidium scorpioides*), een mooie, goudbruine mossoort die je in ons land zelden aantreft.

Adres van de schrijver:

LITERATUUR:

CLAPHAM A. R., T. TUTIN en E. F. WARBURG, 1962. Flora of the British Isles. Cambridge University Press, London.

WEBB D. A., 1963. An Irish Flora. Dundalk.